винами, звинуватити когось чи щось: випадковість, невдалий день, число, не взяв до уваги попередження астрологів і т. ін. Це зовнішній, еккстернальний рівень суб'єктивного контролю.

Другий - внутрішній, - інтернальний рівень суб'єктивного контролю: все, що з нами відбувалось, є результатом власних зусиль, це переконання людини, що досить велика питома вага, що визначає результат діяльності, залежить від самої людини.

Отже, завдання вищої школи сформувати у студентів адекватний внутрішній інтернальний рівень суб'єктивного контролю, вміння об'єктивно співвідносити взаємовпливи першого і другого рівнів суб'єктивного конторою.

У гуманістичній педагогіці, як відомо, принципи не можуть виступати жорстким регулятором побудови навчально-виховного процесу в будь - якому навчальному закладі. Вони тільки передбачають його можливі варіанти і використовуються як витончені, м'які регулятори щодо вибору умов, засобів, методів і форм особистісного потенціалу самоорганізації, ненасильницькі ініціюють діяльність нашої свідомості на пошук симсла власної поведінки і власної діяльності» [5., с.78].

Завданням викладача вузу є з допомогою гуманістичних принципів запобігти чи обмежити проникнення антигуманістичних засобів у навчальний процес вузу, показати їх неспроможність у досягненні позитивних результатів у майбутній професійній діяльності, переколонати майбутніх професіоналів сприймати себе як найвищу цінність, що допоможе їм переорієнтувати себе, своє «Я» з позиції пасивного відтворювана, в позицію самоорганізуючої, творчої особистості, яка зможе наповнити смислом і свою професійну діяльність, і свою життєтворчість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаревская Е.В. Введение в педагогическую культуру. - Уч. Пос. - Ростов н/Д, 1995.
2. Бондаревская Е.В., Кульневич С.В. Педагогика личности в гуманистических теориях и системах воспитания: Уч. Пос. - М- Ростов н/Д, 1999
3. Гончаренко С.І. Український педагогічний словник. - К:, Либідь, 1997.
4. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь. —М.,2001
5. Кульневич С.В. Педагогика личности от концепций до технологий. -Уч. Пос. - Ростов н/Д. -2001
6. Лаврентьева Т.В. Педагогика личности. -Ростов н/Д., 1998

В статье раскрываются принципы модернизации учебно-воспитательного процесса, в высшей школе в новую эпоху, в XXI столетии.

ПРОБЛЕМИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ ТА ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ У СТАРШОКЛАСНИКІВ

Дем'янчук В.А.

Міжнародний університет «Рівненський економіко-гуманітарний інститут» імені академіка Степана Дем'янчука

громадянські свободи являють собою більшу
цінність, аніЖ дерДавісибі суверенітет.
V контексті міЖнародного араба гарантії,
що Захищають людину, мають переваЖати
над гарантіями, які Захищають дерЖаву.

Вацлав Гавел, президент Чеської республіки.

Головна мета громадянської освіти - виховання громадянина демократичного правового суспільства, який повинен мати знання про громадянство, суспільство, права людини, про вибір тощо. Громадянин повинен мати вміння критично мислити, аналізувати, спілкуватись з іншими людьми, бути толерантним, тощо.

Громадянська освіта повинна бути спрямована на розвиток і підтримку внутрішньої свободи людини, створення умов для її практичної діяльності.

Основним напрямком громадянської освіти є гуманітаризація освіти з розвитком творчих здібностей і індивідуальності учнів. Громадянська освіта повинна також зосереджувати увагу на виховання відповідальності за свої дії і свій вибір, розуміння моральних і юридичних обов'язків перед суспільством і державою.

Громадянин повинен реалізувати свої права і свободи не порушуючи прав і свобод інших людей. Громадянська освіта край потрібна у вихованні людини з активною життєвою позицією. У школі моделюються елементи дорослого громадянського життя через шкільне самоврядування. Шкільна політика повинна будуватися на основі демократичних цінностей.

Суспільно-політичні зміни, що відбуваються останнім часом в Україні, свідчать про нагальну потребу вдосконалення політичної культури та громадянської освіченості населення і, в першу чергу, молоді. В розрізі цієї проблеми саме громадська освіта здатна стати дієвим засобом формування демократичних засад особистості.

В освітянському просторі сьогодні практично не існує цілісної системи громадянської освіти, а окремі її елементи зводяться в більшості випадків до поверхневого вивчення прав людини, суспільно-громадянських відносин, Конституції. Як результат, випускники середніх шкіл практично не готові до громадського життя, захисту своїх прав та здійснення правомірних потреб. Ось чому громадянська освіта вимагає розробки оптимальної програми викладання основ демократії, прав людини, суспільно-громадянських відносин, науково обгрунтованої апробації елементів учнівського самоврядування в школі.

Характерною рисою суспільного розвитку у наш час є перетворення системи світи та виховання а одну із найфундаментальніших сфер діяльності людини. Але тенденція світової кризи освіти, що чітко проглядається у розвинених країнах зарубіжжя, торкнулася і нашої держави. Її сутність полягає у невідношенні існуючої системи освіти, змісту, технології, форм, методів навчання та виховання новій високотехнологічній інформаційній цивілізації, що прийшла на зміну індустріальному суспільству.

Як підкреслюють у своїх працях вітчизняні вчені А.Н. Олексюк, М.Б. Євтух, І.А. Зязюн, Л.Г. Коваль, В.І. Луговий, криза системи освіти в нашій державі спричинена тривалим існуванням тоталітарного режиму, що призвів до повного одержавлення світу, формалізації та бюрократизації механізму управління нею, зниження авторитету наукових знань, престижу інтелектуальної праці, духовності, дегуманізації школи, панування в ній авторитарних стосунків. Основу сучасної школи, як і раніше, становить принцип «механічного засвоєння» матеріалу шляхом його запам'ятовування, що саме по собі призводить до накопичення знань з різних предметів, непов'язаних безпосередньо із життям. При цьому недооцінюється значення людинознавства, повноцінного розумового, морального, естетичного, фізичного, а також громадянського виховання.

Особливої актуальності останнє набуває у зв'язку з переходом нашого суспільства до нових - демократичних умов життєдіяльності, спричиненими такими чинниками:

а) руйнування моральних цінностей, що існували у межах попередньої системи, відсутність культурно-ціннісного пласту у наступності поколінь призвело до меншовартості національного, громадянського та патріотичного факту у виховному процесі школи та ВНЗ;

б) накопиченням педагогічного досвіду громадянського виховання в окремих школах і відсутністю теоретичної та педагогічної розробки проблеми в цілому;

в) потребою у вирішенні проблеми національного виховання в цілому і міжвідомчим протиріччям соціальних інститутів, сім'ї, загальноосвітніх навчальних закладів;

г) певними досягненнями у вирішенні даної проблеми провідних науковців і низьким рівнем підготовки вчителів, батьків щодо громадського виховання школярів з урахуванням культурно-історичних традицій регіону;

д) особливостями формування громадської правосвідомості в учнів суспільно-гуманістичних класів загальноосвітніх шкіл, оскільки певна частина випускників по-

в'язує своє майбутнє з діяльністю в галузі охорони прав людини. Поділяючи думку В.Оржихівського (АПН України), слід відмітити також, що увага до реформування громадянської освіти зумовлена потребами розбудови громадянського суспільства. Цінності, що сповідуються у такому суспільстві, покликані прийти на зміну партійно-ідеологічним засадам попередньої системи. З часом громадянське суспільство все більше перебиратиме на себе функції, що раніше належали державі. Спільні визначальні рішення будуть прийматися спілками громадян різних рівнів. Ефективність такої схеми визначатиметься рівнем громадянської культури всіх членів суспільства.

Центральне місце у формуванні громадянської культури, на погляд В. Оржихівського, належить громадянській освіті. Новим Базовим навчальним планом загальноосвітньої середньої школи, що незабаром вводиться в дію, на громадянську освіту спрямовується окрема освітня галузь « суспільствознавство», до складу якої входять предмети права та ін. Розробка цих курсів здійснювалася із урахуванням досвіду, накопиченого у країнах заходу. Тому в Україні з ініціативи Європейського Союзу та Уряду США започатковано програму розвитку громадянської освіти. Партнерами українських освітян у здійсненні програми є міжнародна організація CIVITAS International, університет штату Огайо, Institut voor Publitiek (Нідерланди), експерти у питаннях вивчення демократії з ряду інших країн.

Головна мета проекту - широке запровадження громадянознавства і вивчення демократії в освітньому процесі в Україні, передусім у 9-11 класах середньої школи. Упродовж двох років виконання програми очікується досягнення таких результатів:

- розробити навчальний курс з громадянської освіти;
- створити відповідні навчальні й методичні матеріали;
- здійснити їх пілотне впровадження у 9,10,11 класах;
- започаткувати практику викладання й розробки програм з освіти для демократа в інститутах підвищення кваліфікації вчителів;
- встановити мережу комунікації, поширення матеріалів та популяризації громадянської освіти.

Головні напрямки здійснення проекту: І. Розробка політики громадянської освіти в Україні Належить розробити концепцію громадянської освіти, визначити, які знання, цінності й навички потрібно мати людям для активної, відповідальної участі в житті громади, демократичного суспільства. На цій базі мають бути створені моделі освіти для демократії як самостійного предмета і як такої дисципліни, що інтегрована у вже існуючі дисципліни. Разом з цим має бути сформульована стратегія впровадження громадянської освіти у навчальний процес в Україні.

ІІ. Розробка навчальної програми та дидактичних матеріалів Цей напрямок є одним з основних у програмі і полягає у підготовці навчальних курсів та посібників для 9-11 класів середньої школи. З цією метою для групи українських учителів та керівників освіти буде організовано навчальні тури країнами Європейського Союзу та США, аби сприяти коректному розумінню того, чим є громадянське суспільство, якою є практика громадянської освіти у демократичних країнах, як тут здійснюється її адміністрування.

На основі навчальної програми з громадянської освіти будуть створені програми підготовки вчителів, а також навчальні матеріали -підручники, робочі зошити для учнів, методичні посібники для вчителів, матеріали для контролю й оцінювання знань.

Повертаючись до конкретних заходів, спрямованих на розвиток та популяризацію громадянської освіти у загальноосвітніх школах України, слід характеризувати методологію, форми і зміст роботи вчителів шкіл з даного питання.

Аналізуючи цей напрямок роботи, ми розкриваємо алгоритм запровадження активних методів з метою організації певної системи громадянської освіти школярів. Першим етапом такої роботи стало поширення інформації про громадянські права дітей (як одну із основних складових громадянської освіти), що започаткувало процес об'єднання найбільш небайдужих у молодіжну учнівську правозахисну організацію. Після цього організацією були проведені соціологічні дослідження правової куль-

тури молоді, круглі столи на теми: «Правова культура молоді в Україні: проблеми, перспективи», «Вплив правової культури молоді країн Заходу та формування громадянської освіти в Україні», конференція «Права дитини в Україні на сучасному етапі розвитку», навчальні семінари з проблем шкільного самоврядування, сформовані групи волонтерів для роботи з дітьми середнього шкільного віку.

Щодо інноваційних дидактичних пошуків побудови і реалізації навчального процесу, то вони, як відзначає І.А. Зязюн (1,7), грунтуються на своєрідній пошуковій навчальній діяльності у контексті набуття самим учнем власного досвіду. Стосовно до формування правосвідомості і громадянської освіченості у суспільно-гуманітарних класах доцільно використовувати, як свідчить досвід нашої роботи, такі напрямки пошукової діяльності учнів:

-дослідницький теоретико-пізнавальний напрямок пошукової діяльності, який передбачає постановку проблем, висування і перевірку гіпотез, генерацію ідей, проведення чи моделювання соціального мікроексперименту тощо;

- дискусійний напрямок пошукової діяльності, для якого характерні виявлення зіставлення точок зору, позицій, підбір і висунення аргументації тощо;

- моделюючий напрямок пошукової діяльності, що виявляється у предметно-змістовому (імітаційно-ігровому) і соціально-психологічному (рольовому) цілеспрямуванні;

- рефлексивний напрямок пошукової діяльності, який полягає у гносеологічному та емоційно-почуттєво-особистісному цілеспрямуванні (інтелектуальна та емоційно-почуттєва рефлексія).

Організована таким чином пошукова діяльність учнів сприятиме, на наш погляд, більш ефективному формуванню їхньої громадянської свідомості.

Універсальною за дидактичним призначенням при проведенні занять про громадянську освіту є така форма пошукового навчання, як ділова гра з її численними різновидами.

Розглянемо такий різновид ділової гри, як «Урок - ток - ринг», де використовується метод ВАГ (взаємодії активних груп). Метою гри є формування вміння збирати й узагальнювати інформацію, аналізувати правові документи, дискутувати, а також розвивати навички колективної праці в групі.

Організація і проведення гри.

1. Учні поділяються на дві групи з протилежними поглядами щодо теми гри.
2. Групи поділяються умовною кольоровою символікою за допомогою, наприклад, прапорця чи «ліхтарика» певної барви (наприклад, група жовтого столика тощо).
3. Кожна група, у свою чергу, поділяється на т. зв. «малі активні групи»:

- група інформації;
- група соціології;
- група аналітиків.

4. Кожна з малих активних груп діє за своїм функціональним призначенням:

а) група інформації збирає відомості з проблем гри в установах, які мають відношення до теми громадянської освіти, і в ЗМІ;

б) група соціологів складає анкету і проводить соціологічне опитування;

в) група аналітиків вивчає нормативно-правову базу проблем, що винесена як тема гри.

5. Результати роботи малих активних груп ще до гри повинні бути обговорені всією групою з метою вироблення аргументованого ставлення до питань, що випливають із проблеми, винесеної на гру. Тобто, учні грають роль громад і тому повинні мати розроблені пропозиції та критичні зауваження до діючого законодавства з тим, щоб приймати спільні визначальні рішення.

6. На гру запрошуються фахівці тих галузей, що мають відношення до проблематики обговорення. Вони грають роль експертів і оцінюють переконливість аргументів кожної з груп, визначаючи переможця у певному тематичному блоці обговорення.

7. Для визначення переможця експерти мають картки з кольором кожної із груп. Після закінчення одного з етапів обговорення асистенти, одягнені в кольори груп,

збирають в експертів картки тієї групи, яка виступила, на думку кожного з експертів, найпереконливіше, і кладуть картки на терези: чаша якої з групи переважить, та й перемогла у певному етапі гри.

8. Кожному з тематичних блоків передує слово ведучої з постановкою проблемного питання.

9. Групам дається 3 хвилини на обговорення, вони по черзі висловлюють свою позицію, аргументують свої висновки та пропозиції. Члени групи можуть доповнювати виступ свого представника.

10. Після обговорення всіх запланованих тематичних блоків усі картки опиняються на терезах - чия чаша переважила, та група й перемогла у ток-ринзі.

Наслідки гри:

1. У процесі виконання попереджувальних завдань, підготовки та проведення «ток-рингу» учні розширюють знання з різних проблем громадянської освіти, формують уміння збирати і аналізувати інформацію, вчаться елемента соціального дослідження і вміння теоретизувати на задану тематику.

2. Розвивається комунікативність і навички працюючих у групах.

Тому, проаналізувавши деякі форми і методи з учнями щодо пізнання цінностей громадянського суспільства доходимо до висновку, що учневі ще в школі потрібно привити уміння і навички робити свій вибір, вирішувати життєві проблеми, розв'язання яких потребує комплексного ви користування знань всіх, і не тільки дисциплін суспільного циклу.

Тому необхідним є запровадження необхідного предмета, який можна охарактеризувати такими особливостями:

- Першорядною метою предмета є підготовка учня до життя в громадянському суспільстві, формування готовності відстоювати власну життєву позицію, бути патріотом своєї землі і діяти в інтересах своєї держави. Завдання предмета — формування в учнів цінностей громадянського суспільства.
- В основі методики - діалог. Його стимулювання має відбуватися всіма можливими засобами. Навіть у формулюванні теми, як у контраверсійних телепередачах М. Вересня «Табу», має закладатися диспут, як-от - «Чи має право десятирічний учень на особисте життя?» , «Чесність і бізнес (чесний бізнес). Чи може це існувати разом?»
- На уроці нема оцінок, діє залікова система. Тому учні вільно висловлюють свою точку зору, відстоюють своє вирішення проблеми. При необхідності вчитель може запропонувати варіанти рішення, але кожен учень має власний вибір.

Отже, ефективно сприяти формуванню громадянина спроможний лише вчитель, який відчуває себе громадянином не тільки за паспортом. Він не обов'язково має бути суспільствознавцем. Предмет викликає зацікавленість і у філологів, природознавців, математиків, інших спеціалістів. Вони погоджуються, крім свого, викладати і предмет з громадянської освіти. Вчитель з громадянської освіти мусить мати широку ерудицію, набутий роками досвід і знання для аналізу політичних, економічних, правових питань, інтерес до життя своєї громади, міста, держави, комунікабельність, щирість. Особливу увагу в контексті громадянської освіти слід звернути на поняття «громадянин», яке (за Арістотелем) означає «політичну людську істоту», а згодом за латинським висловом, «цивільну», цивілізовану істоту. Ідея громадянина, що дійшла до нас через тисячоліття, наповнювалась історично-конкретним змістом в кожну епоху існування людства. Вважаю, що головне в цій ідеї те, що це цивілізована, освічена, вихована людина, яка розуміє міру своєї відповідальності перед людьми і державою, знає свої права, вміє користуватись ними і тими свободами, що вона вибрала для відстоювання своєї позиції.

Кожному громадянинові незалежної України потрібні знання та навички. Які допоможуть йому зорієнтуватись у складному світі політичних, соціальних, суспільних, економічних явищ, зрозуміти свою відповідальність перед суспільством та наступними поколіннями, усвідомити й відстоювати свою особисту позицію, визначити свою власну участь в житті суспільства.

На мою думку, оптимальним шляхом впровадження громадянської освіти в Україні є не створення нового, окремого курсу - його впровадження видається досить складним та проблематичним, а саме пошук шляхів інтегрування його з існуючими навчальними курсами, перш за все з курсом основ правознавства.

Займатися громадянською освітою вимагає саме життя!

ЛІТЕРАТУРА

1. Зязюн. І.А. Освітні технології у вимірах педагогічної рефлексії // Світло, 1996, № 1, - С. 4-9.
2. «На шляху до університету», газета «День», 21.04.2000 р.
3. Матеріали конференції «Громадянська освіта в Україні» Київ, 26-27 травня 2000 року.

ПЕДАГОГІЧНІ ВИМОГИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТАМИ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Пелех Ю.В.,
проректор з наукової роботи,
кандидат педагогічних наук

Пелех Л.Р.
Міжнародний університет «Рівненський економіко-гуманітарний інститут» імені академіка Степана Дем'янчука

У статті характеризуються педагогічні вимоги до організації виховної роботи зі студентами у ВНЗ. Дається визначення педагогічних вимог щодо організації виховної роботи у В НЗ як цілісного процесу, здійснюється констатація найважливіших педагогічних вимог, виконання яких забезпечило б ефективність, інтенсивність та функціональну повноту підготовки майбутнього вчителя засобами культурно-масових заходів.

В статье дается характеристика педагогических требований к организации воспитательной работы со студентами в ВУЗе. Дается определение педагогических требований к организации воспитательной работы в ВУЗе как цельного процесса, осуществляется констатация важнейших педагогических требований, исполнение которых обеспечило бы эфективностъ, интенсивность и функциональную полноту подготовки будущего учителя средствами культурно-массовых мероприятий.

This article deals with the pedagogical demands to bringing up work organisation with students. The destination of pedagogical demands to bringing up work organization at higher educational establishments as a whole process has been given. The presentation of the most important pedagogical demands has been shown, the realization of which could provide efectiveness, intensiveness andfunctionalfullness offuture teacher preparatom by means of mass measures.

На всіх етапах історичного розвитку вищої школи в Україні проблема підготовки фахівця високого рівня була актуальною. Такою вона є і понині. Відродити систему національної освіти за умов одночасного задоволення національно-культурних та національно-освітніх прав і запитів усіх громадян, забезпечити докорінне оновлення змісту освіти, органічну інтеграцію освіти і науки, формування у людини мотивації до набуття і вдосконалення знань протягом цілого життя покликана державна національна програма «Освіта» (Україна XXI) століття [3].

Вчені різного фаху в численних дослідженнях підкреслювали велике значення підготовки людей до пізнання та розуміння світу і себе, до участі у процесі демократизації, до створення нового суспільного і економічного устрою з орієнтацією на культурні цінності. Уявлення про світ і міжособистісні відносини, які сьогодні змінюються у блискавичному темпі, потребують нового погляду на освіту, іншого освітянського мислення, підготовки і реалізації нових програм освіти.